Αντίσταση στην περιθωριοποίηση σε μια νησιωτική αγροτική κοινωνία

Π. Καρανικόλας,

Αναπληρωτής Καθηγητής ΓΠΑ

ΓΠΑ, 18 Απριλίου 2019

Το θέμα της εισήγησης:

ο μόνιμος κίνδυνος της κατάρρευσης και περιθωριοποίησης των νησιών …

… και η αντίσταση σ’ αυτόν

Η περίπτωση της Καρπάθου

Το αναπτυξιακό πρόβλημα των νησιωτικών περιοχών

- Αλλαγή στην παραγωγική βάση της νησιωτικής οικονομίας
  - ραγδαία επέκταση του τουρισμού, με παράλληλη ‘έκρηξη’ της κατασκευαστικής δραστηριότητας
  - συρρίκνωση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα της οικονομίας
- ραγδαίες αλλαγές στο φυσικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα των νησιών, καθώς και στο ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον

Νησιά:

μια πορεία κυριολεκτικά «στην κόψη του ξυραφιού»,

- υπερβολική στενότητα φυσικών πόρων
- μικρά/μικροσκοπικά μεγέθη

Δωδεκάνησα (1)

Δωδεκάνησα (2)

Η οικονομική ευημερία των Δωδεκανήσων, στηρίχθηκε ανέκαθεν σε δύο πυλώνες (Kasperson, 1966):

1. στους ελεύθερους και ασφαλείς θαλάσσιους εμπορικούς δρόμους
2. στην πρόσβαση στη Μικρασιατική ενδοχώρα

όταν διαταράχθηκε κάποιος απ' τους δύο ή και οι δύο, τα νησιά μπήκαν σε τροχιά στασιμότητας, κρίσης ή και ερήμωσης

Δωδεκάνησα (3)

Τρείς κατηγορίες νησιών, με διαφορετικά χαρακτηριστικά (Kasperson, 1966, σ. 111):

I. μικρά νησιά με ναυτική παράδοση και ανάπτυξη της σπογγαλιείας
   - Ια. νησιά που με κύριο άξονα τη σπογγαλιεία και τις συναφείς εμπορικές δραστηριότητες αναδείχθηκαν σε σπουδαία κέντρα ανάπτυξης για ολόκληρη την περιοχή (Σύμη, Κάλυμνος, Χάλκη)
   - Ιβ. νησιά που εξειδικεύθηκαν στις θαλάσσιες μεταφορές, αναπτύσσοντας αξιόλογους εμπορικούς στόλους με πολύ μεγάλη ακτίνα δράσης (Καστελλόριζο, Κάσος)

II. νησιά που είχαν τις προϋποθέσεις και κατάφεραν να αναπτύξουν με σύγχρονους όρους τη γεωργία τους (Ρόδος, Κώς)

III. νησιά που στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας τους ήταν προσανατολισμένα στην οικονομία της επιβίωσης (Κάρπαθος, Νίσυρος, Τήλος, Αστυπάλαια)

Δωδεκάνησα (4)

Σήμερα:

Έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες, με νησιά πολλών ‘ταχυτήτων’

Κάρπαθος

- Ορεινή, μειονεκτική, ακριτική, παραμεθόρια, στην άγονη γραμμή
- Αντικείμενο σοβαρής επιστημονικής μελέτης (αρχαιολογία, πολιτισμική ανθρωπολογία, λαογραφία, γλωσσολογία, αρχιτεκτονική, μουσικολογία, ...)
- μεγάλη ποικιλομορφία πολιτιστικών στοιχείων και ιδιαίτερων 'βιωματικών ταυτοτήτων'
- Ένα νησί με πλούσια γεωργική ιστορία

Ασυμμετρίες και αντιστάσεις

Από τα τέλη του 19ου αιώνα:

οικονομική και πολιτισμική σύγκλιση/ενοποίηση του κεντρικού και Νότιου μέρους του νησιού γύρω από τη νέα πρωτεύουσα,

σε αντίθεση με τον απομονωμένο Βορά, όπου εφαρμόζεται ένα παραδοσιακό παραγωγικό σύστημα με πολλαπλές λειτουργίες

Το παραγωγικό αυτό σύστημα είναι ίσως ο πιό σημαντικός παράγοντας αντίστασης στην περιθωριοποίηση στην κρίσιμη περίοδο 1890-1940

Το παραδοσιακό γεωργο-κτηνοτροφικό σύστημα [1]

«[Η Όλυμπος] έχει γήν βουνώδη, ανώμαλον και τραχείαν, ήν οι φίλεργοι και καρτερικοί κάτοικοι υποδιαιρούσι δια τοιχέων εις σκάμματα και αποκαθιστώσιν εν ατρύτοις κόποις επιδεκτικήν σποράς και παραγωγόν κριθής, σίτου, ορόβου και άλλων χεδρωπών γεννημάτων»
(Μανωλακάκης, 1896, σ. 34).

Το παραδοσιακό γεωργο-κτηνοτροφικό σύστημα [2]

Συλλογική διαχείριση των πόρων:

- Λεπτομερής διαίρεση σε ζώνες καλλιέργειας, με τριετείς αμειψισπορές
- Συνδυασμοί καλλιέργειας-βόσκησης

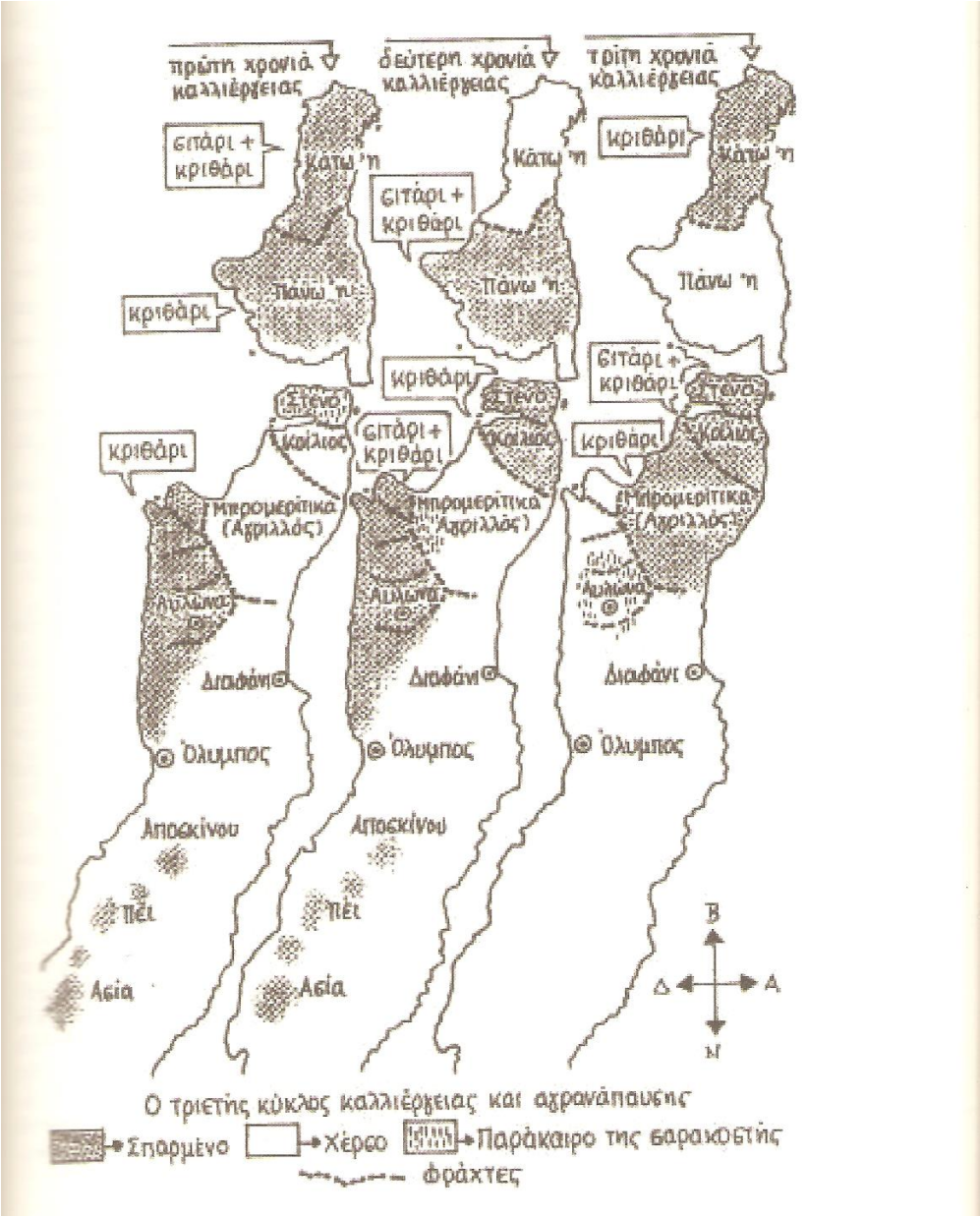

ΠΗΓΗ: Ν. Μακρής (2014): Λαογραφικά Ολύμπου Καρπάθου, Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών

Το παραδοσιακό γεωργο-κτηνοτροφικό σύστημα [3]

- Έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση και άνιση πρόσβαση στους πόρους
- Το 10% των συνολικών εκτάσεων είναι αποκλειστικά ιδιωτικής χρήσης, στις οποίες δεν επιτρέπεται η βόσκηση (π.χ. το οροπέδιο της Αυλώνας, τα αμπέλια και όλες οι δενδροφυτευμένες εκτάσεις), ενώ το 90% περίπου είναι κοινόχρηστες, για το 55% περίπου της συνολικής διάρκειας του τριετούς καλλιεργητικού κύκλου, στις οποίες επιτρέπεται η ελεύθερη βόσκηση, μετά τον θερισμό τους
- Εκλογή δημόσιων λειτουργών μέσα από λαϊκές συνελεύσεις, π.χ. τεσσάρων κατηγοριών αγροφυλάκων, με διαφορετικές αρμοδιότητες
- Συμπράξεις, συνεργασίες, αλληλοβοήθεια
- Μηχανισμός συλλογικής επιβίωσης
- Όλυμπος: σιτοβολώνας της Καρπάθου στη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου

Το παραδοσιακό παραγωγικό/διαχειριστικό σύστημα της Ολύμπου:

…… μας υπενθυμίζει μια από τις βασικές αρχές της ***πολιτικής οικονομίας του Αριστοτέλη***, ο οποίος προέκρινε την ατομική ιδιοκτησία των πόρων με κοινή όμως χρήση τους, βάσει αυστηρών κανόνων που αποφασίζει και εφαρμόζει η κοινότητα

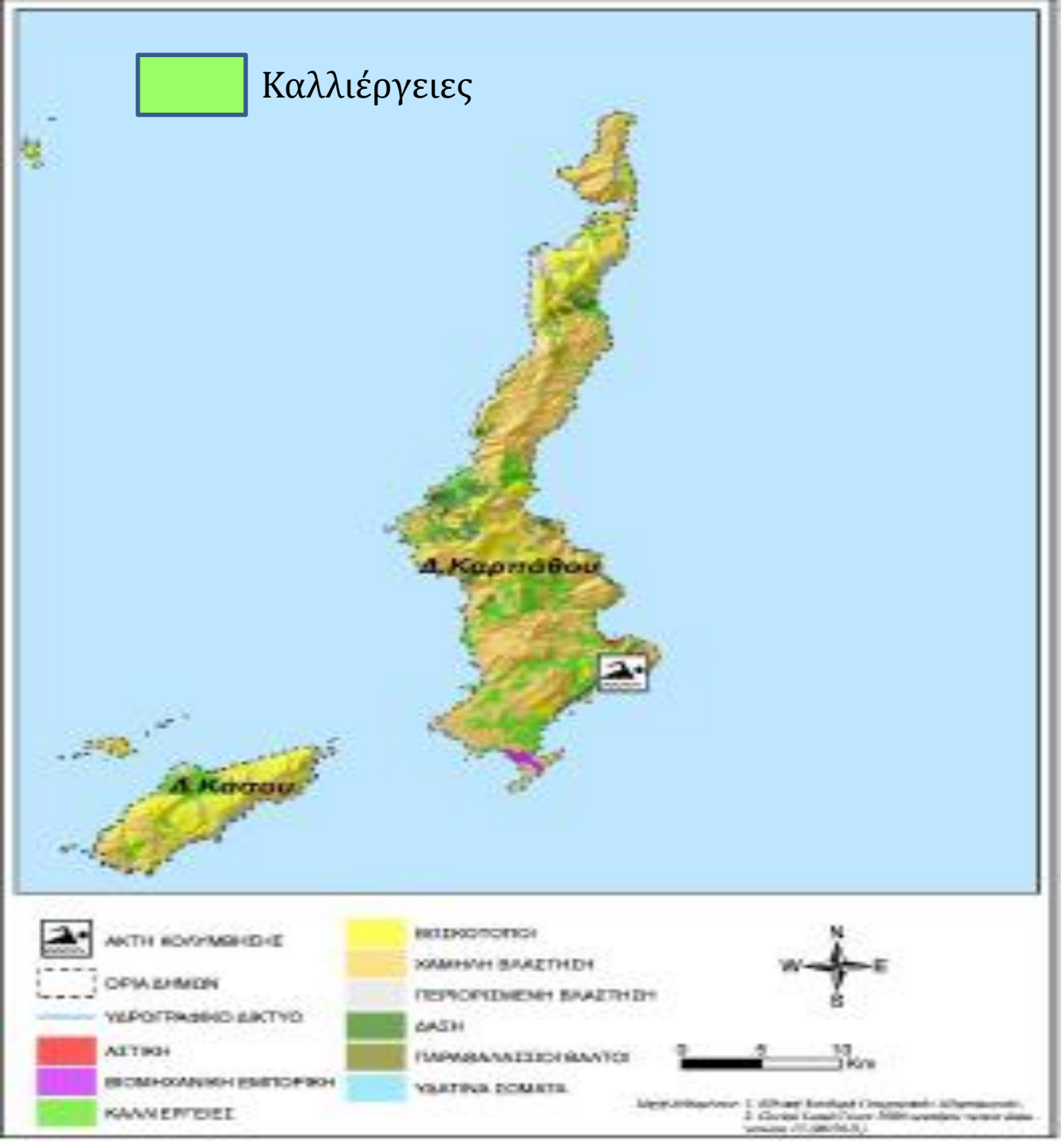

Σήμερα:

Δεν υπάρχει πιά το παραδοσιακό σύστημα

Καλλιεργούμενες εκτάσεις:
~ 21000 στρέμματα, με σημαντικότερη την παρουσία της ελαιοκαλλιέργειας

Αξιόλογη παρουσία της μελισσοκομίας

Τι σημαίνει αντίσταση στην περιθωριοποίηση σήμερα;

Όλες οι εισηγήσεις που ακολουθούν, απαντούν στο ερώτημα αυτό:

- Παρουσιάζοντας πρωτότυπο ερευνητικό υλικό, κυρίως από την Κάρπαθο
- Αναδεικνύοντας ρεαλιστικές δυνατότητες ανάπτυξης, με απόλυτο σεβασμό στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον του νησιού
- Εξετάζοντας τις θεσμικές προϋποθέσεις και το πλαίσιο πολιτικής

Πώς ένα προϊόν αποκτά ισχυρή γεωγραφική ταυτότητα;

Η αποτελεσματική αξιοποίηση των ενδογενών πόρων μιας περιοχής: μέσω του ‘***ενάρετου κύκλου***’ που συνδέει ένα προϊόν Γεωγραφικής Ένδειξης, με το τοπικό σύστημα και το εξωτερικό του πλαίσιο

Ο «ενάρετος κύκλος»:

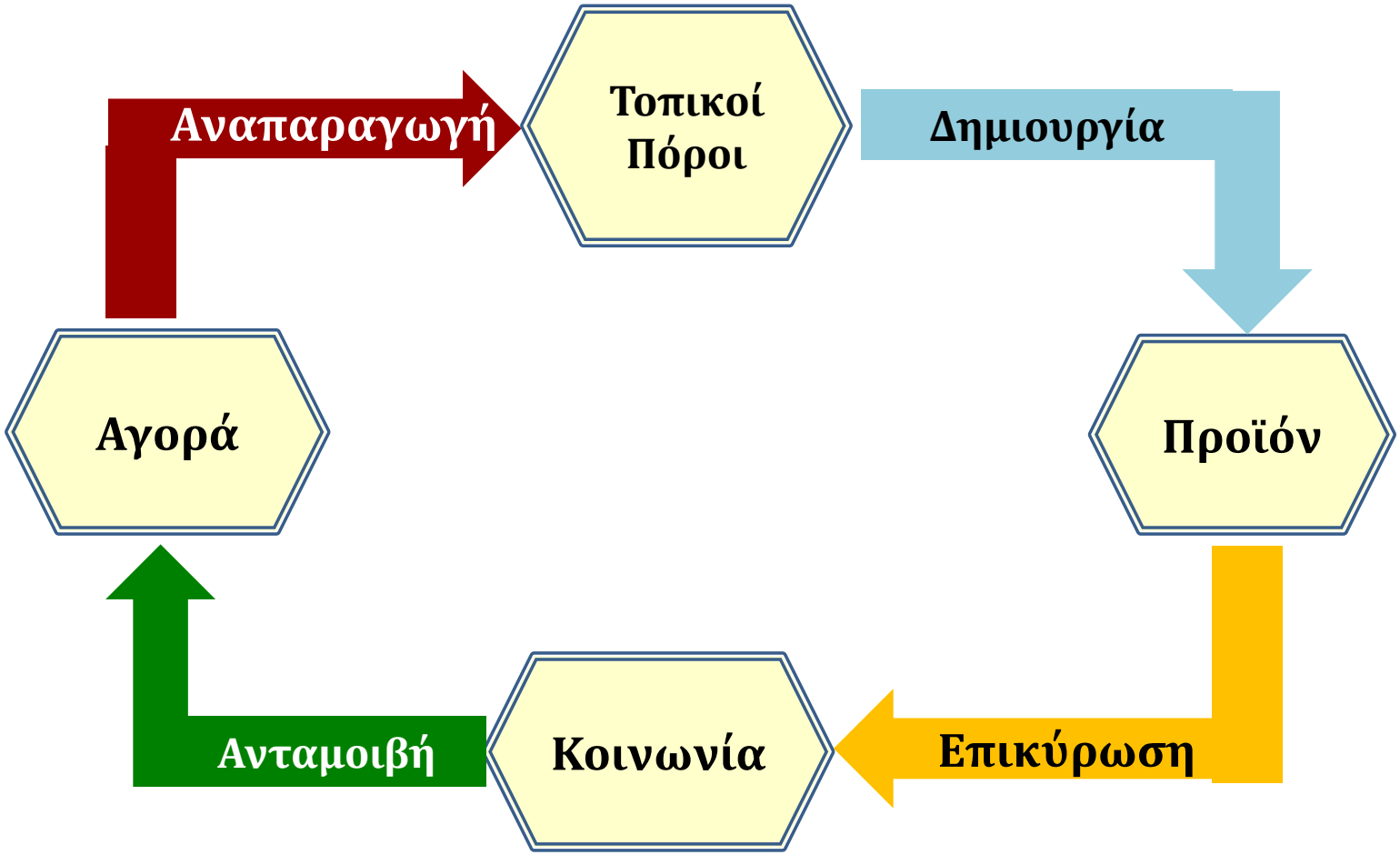

Πώς θα αναδείξουμε τις «Φάβες της Ολύμπου»;

1. Τρία διαφορετικά είδη φάβας: «αρακουένα», «γλυκουένα», «ξετρίχια»
2. Συστηματική περιγραφή και ανάλυση των παραπάνω ποικιλιών από το ΓΠΑ στην Αυλώνα
3. Εγγραφή στον Εθνικό Κατάλογο Τοπικών Ποικιλιών
4. Επέκταση της καλλιέργειας, δημιουργία ομάδας καλλιεργητών, που θα παρακολουθούνται και θα υποστηρίζονται επιστημονικά
5. Αξιοποίηση προγραμμάτων για υποδομές (π.χ για επεξεργασία, συσκευασία, …)
6. Πιστοποίηση ως ΠΟΠ ή ΠΓΕ ή «Προϊόν Νησιωτικής Γεωργίας»
7. Συστηματικός έλεγχος για απάτες από πλευράς «παραγωγών»
8. Εμπορική Αξιοποίηση (εμπορικά δίκτυα, τοπική γαστρονομία, …)

Πώς θα αναδείξουμε τα Αρωματικά-Φαρμακευτικά Φυτά της Ολύμπου;

1. Τακτικές επισκέψεις ερευνητών/ εκτεταμένη δειγματοληψία
2. Συστηματική καταγραφή / εργαστηριακές αναλύσεις
3. Δημιουργία ζωντανής συλλογής και μητρικής φυτείας (στην Αυλώνα;)
4. Πιστοποίηση-κατοχύρωση
5. Αξιοποίηση προγραμμάτων για υποδομές, δημιουργία ομάδας καλλιεργητών, που θα παρακολουθούνται και θα υποστηρίζονται επιστημονικά
6. Συστηματικός έλεγχος για προστασία της άγριας βιοποικιλότητας από παράνομες συλλογές
7. Εμπορική Αξιοποίηση (απόσταξη, εμπορικά δίκτυα, …)

Ανοικτά ζητήματα

- Ποιος εκπονεί στρατηγική για μια περιοχή σαν την Κάρπαθο;
- Ποιος αναλαμβάνει τους κρίσιμους ρόλους:
  - Της ενημέρωσης
  - Της εμψύχωσης
  - Της δημιουργίας εμπιστοσύνης μεταξύ των άμεσα ενδιαφερομένων;

Σας ευχαριστώ!

……

Δεν χρειάζονται πολλοί για να κρατήσουν Θερμοπύλες …

… και ένας μόνο αρκεί